

УДК 612.821.34

*Г. Грибенюк, д. психол. н., проф. каф. (ORCID 0000-0002-5053-8744)
Національний університет цивільного захисту України*

ГЕНДЕРНІ ЕКСПЕКТИЦІЇ ЖІНОК У КОНАТИВНИХ ПРОЯВАХ НАДІЙНОСТІ ЇХ ДІЙ

Стаття розкриває особливості гендерних експектицій жінок, які є військовослужбовцями і поліцейськими. Умови війни змінюють їх ставлення до себе, до інших, до справи. Змінюється цінування життя, з'являється прагнення наповнити життя сенсом і стосунками з іншими, з'являється відчуття сили власної особистості, зміни пріоритетів, прагнення до духовного у житті. Зміни на позитивне виникають у взаємодії з умовам повсякденних навантажень. У яких розвиток особистості жінки-військовослужбовця та жінки-поліцейського став іншим, ніж був раніше. Вони не лише виживають, а й значно змінюються, порівняно, із собою ранішніми, довоєнними. Це, є зростання у важливих особистості напрямках, а не повернення до вихідної точки. Зокрема, у самосвідомості посилюються інтенція бути надійними у виконанні посадових обов'язків у підрозділі.

Процес ідентифікації «надійності» відбувся шляхом логічної обробки інформації, теоретизування. Було виокремлено напрямки виконання посадових обов'язків військовослужбовців та поліцейських. В них окреслено реальні діяльності та конкретні ситуації дій за призначенням. Вирізняє повсякденні навантаження та дійсні напруження у діях. У конкретному виконанні посадових обов'язків надійність розглядається як точка на шкалі з поділами. Крайніми поділами є значення «адаптованості чи дезадаптованості». Отримані значення є конативними проявами надійності дій за призначенням. Прояви напруження у діях розглядалися як індикатори адаптованості чи дезадаптованості до дій.

Використано поділ понять на «особистісну», «операційну» та «емоційну» напруженість. Кожне з понять отримало власну позначену психологічну реальність у концептуальній та операціональній моделях «надійності». Обґрунтовано необхідні та достатні показники ідентифікації надійності у виконанні дій за призначенням.

Специфіка надійності жінок-військовослужбовців і жінок-поліцейських пов'язана з навантаженнями та територіально розподіленими ризиками умов війни. Таким є фактори якості дій жінки на робочому місці, постійних ракетно-дронових атак, повсякденних інформаційних деструктивних навантажень на свідомість і самосвідомість жінки від інформаційно-психологічних операцій агресора. Наслідки цих загроз виокремлюються у показниках дієвості та морально-психологічного стану окремого військовослужбовця та поліцейського чи боєздатності підрозділу.

Представлені результати роботи дозволяють з'ясувати окремі взаємозалежності між змістом гендерних експектицій жінок та показниками надійності їх дій.

Ключові слова: гендерні експектиції; ціннісна, конативна компоненти гендерних експектицій; травматичний досвід війни; надійність дій функціонування; навантаження; надійність особистісна; суб'єктивні помилки, напруження; підрозділ; фахівці сектору безпеки та оборони.

Вступ. Чи актуалізуються соціально важливі цінності та розгорнуться у конкретну спонуку до необхідних дій захисту Батьківщини у свідомості та самосвідомості

громадянина? Ні у кого немає сумніву у важливості розв'язання цієї проблеми, по-суті, виховання та стану громадянської свідомості та самосвідомості. Також, у відгалужені

цієї проблеми у готовності громадян прийняти адаптивні чи неадаптивні фактори умов війни на виснаження. Визначитись та діяти в сьогоднішніх умовах ведення одинадцятирічної війни, з ціною питання, знищення держави Україна та її громадян.

Стали яснішими ознаки та очевидними наслідки терористичних ракетно-дронових атак з їх невимовними трагедіями безневинно загиблих дорослих і дітей. Загрози масштабуються на всю територію та все населення України. Це спроба зменшити опірність морально-психологічного стану свідомості та самосвідомості громадян, а також, здатність громадянина бути конкретно дієвим на своєму робочому місці з опорою на власні переконання та ставлення до загроз, позицій щодо власної безпеки і безпеки рідних.

Як прийнято, постає питання щодо ролі гендерних особливостей жінки, їх ефективності у виховних зусиллях необхідних, щоб не дати ворогу розхитати інформаційно і діями стан свідомості та самосвідомості громадян. Постать жінки, попередньо ствердилась у суспільстві, як провідна, у родинному та шкільному вихованні. В умовах війни вона набуває рис дороговказу та сили власного прикладу оточенню в ідентифікації їх позиції як громадян.

Виходячи із значної ваги гендерної ролі жінки у мотивуванні інших та конкретних соціальних та організаційних передумов, перед нами постало питання, якими є гендерні рольові особливості жінки-професіонала у повсякденних умовах проходження нею служби в одному із підрозділів сил сектору безпеки та оборони. Нагода дала можливість включеного спостереження та шанс

поглибленого вивчення цього питання у підрозділах військовослужбовців і поліцейських, які мають подібні повсякденні навантаження умов війни та подібну за функціональними завданням організаційно-штатну структуру у секторі безпеки та оборони.

Очевидні зміни у поширенні загроз війни, засобах її ведення, як війни ракетно-дронів, де, немає тилу, – з необхідністю ставить перед жінками-військовослужбовцями та поліцейськими, питання про те, щоб встигнути власними змінами за вимогами умов війни та підготуватися до цих змін. Гендерні експектиції жінок проявляються як сформовані утворення їх свідомості та самосвідомості, що актуалізують виконання ними конкретних посадових обов'язків у високих показниках їх практичної дієвості відповідно до завдань підрозділу за призначенням.

Крім того, повсякденне життя в умовах війни ставить військово-службовців і поліцейських перед вимогами до різних компонент їх здоров'я, передбачає різну військово-професійну підготовленість, неоднакові навантаження та інтенсивність завдань служби, – перевіряє їх готовність до службової діяльності в умовах ризику отримання травми та життя після травми.

Отже, різноформатні виклики до гендерних особливостей жінки, в межах повсякденних соціальних та організаційних реалій та відповідних ролей, ставлять перед необхідністю дослідити проблему гендерних експектицій жінок у конативних проявах надійності їх дій за призначенням у підрозділах.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Гендерні експектиції жінок у конативних проявах

надійності їх дій за призначенням є частиною проблеми травматичного досвіду війни та існування змінених війною утворень у свідомості та самосвідомості громадян. Їй надається значна увага законодавцями та психологами [1, 4, 10, 11]. Водночас, це, частина проблеми викликів до готовності особистості жінки, її гендерних утворень, визначитись у ставленнях до війни, до себе, до інших та почати діяти в умовах постійних загроз війни на виснаження [2].

Увага науковців зосереджена на особистісних та функціональних проявах фахівців, їх посттравматичному зростанні. В межах концепту «посттравматичного зростання» розробляється напрямки змін свідомості та самосвідомості фахівців, необхідні у видужанні після травми [3, 12, 13, 14]. Проте, мотиваційний процес, його суб'єкти, динаміка, фактори, параметри та показники, які є адаптаційно сприятливими в умовах повсякденних навантажень війни розглядаються лише у контексті травмування, збереження здоров'я, у фізіологічному та організаційному вимірах.

Хотілося б поставити питання підготовки до повсякденних навантажень умов війни фахівця, як суб'єкта самоактуалізації та, водночас, розвитку відповідальності за виконання посадових обов'язків, здатного до необхідної регуляції власних суспільно важливих спонук мотиваційної сфери. Тим більше, зважаючи на гендерні особливості високих стандартів у гендерних експектиціях та, водночас, з високими показниками у конативних проявах надійності дій за призначенням. Що, майже не розкрито, у контексті розвитку громадянської свідомості та

самосвідомості. Це повною мірою стосується підготовки до дій за призначенням фахівців сектору безпеки.

Мета дослідження. Ідентифікувати концептуальні та операціональні визначення параметрів і показників гендерних експектицій жінок-військовослужбовців і поліцейських, які функціонально актуалізуються у конативні прояви надійності їх дій за призначенням; виміряти емпіричні показники, визначити особливості.

Методика дослідження. Було визначено методичні орієнтири необхідні у вирішенні та вимірюванні гендерних експектицій жінок у конативних проявах надійності їх дій за призначенням.

Вибірку склали військово-службовці та поліцейські з травматичним досвідом війни, що проходять службу в окремих структурних підрозділах Національної поліції України та Збройних Силах України, у складі яких були жінки (25% та 5% відповідно).

Була складена система операціональних показників визначення гендерних експектицій жінок у конативних проявах надійності їх дій за призначенням (рис.1). На етапі проектування було зважено на необхідні параметри спроектованих явищ свідомості та самосвідомості у вибірках. Зокрема, до параметрів мотиваційної взаємодії «експектицій» та «надійності» входять такі сполуки: 1) з боку утворень самосвідомості, «гендерні експектиції жінок»; 2) з боку утворень свідомості суб'єкта, його функціональна надійність у діях за призначенням, спонука «діяти якісно та безпомилково».

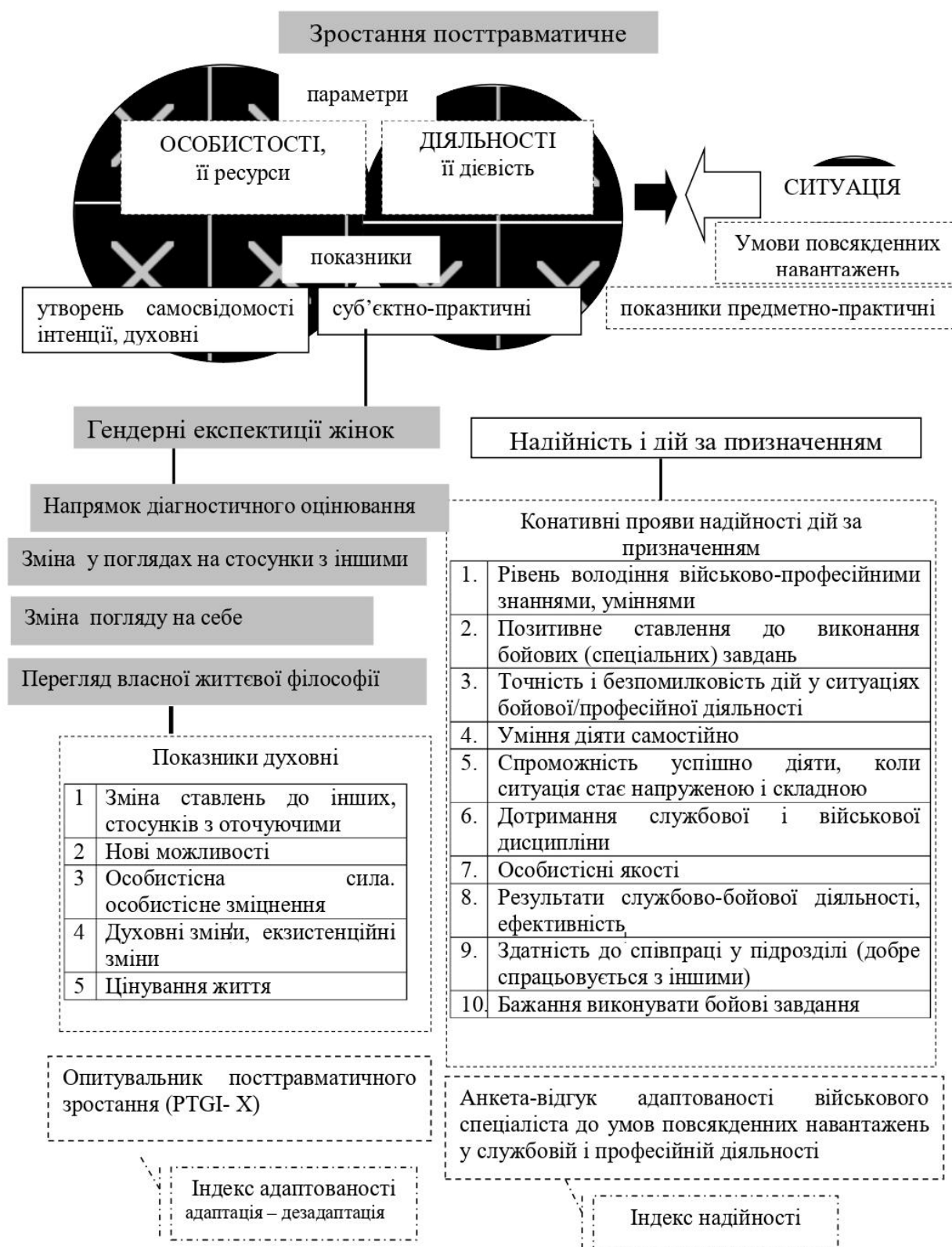

Рис. 1. Система операціональних показників визначення гендерних експектицій жінок у конативних проявах надійності їх дій за призначенням

Щоб, точніше, наблизитись до меж необхідної у дослідженні моделі

гендерних експектицій жінок, їх операціональні визначення розгляда-

лись в межах понять зміцнення позитивного досвіду та посттравматичного зростання. Це відповідає потребам реальної ситуації. У параметрах моделі конкретного суб'єкта, жінки військовослужбовця чи поліцейського, виділені наступні вектори зростання: 1) цінності жити; 2) сили особистості; 3) нові можливості і перспективи; 4) духовності; 5) у стосунках з іншим, – здатності бути відкритим та наблизити до себе.

На етапі проектування було зважено на необхідні параметри спроектованих явищ свідомості та самосвідомості у вибірках. Зокрема, до параметрів мотиваційної взаємодії «експектицій» та «надійності» входять такі спонук: 1) з боку утворень самосвідомості, «гендерні експектиції жінок»; 2) з боку утворень свідомості суб'єкта, його функціональна надійність у діях за призначенням, спонука «діяти якісно та безпомилково».

Щоб, точніше, наблизитись до меж необхідної у дослідженні моделі гендерних експектицій жінок, їх операціональні визначення розгля-

далися в межах понять зміцнення позитивного досвіду та посттравматичного зростання. Це відповідає потребам реальної ситуації. У параметрах моделі конкретного суб'єкта, жінки військовослужбовця чи поліцейського, виділені наступні вектори зростання: 1) цінності жити; 2) сили особистості; 3) нові можливості і перспективи; 4) духовності; 5) у стосунках з іншим, – здатності бути відкритим та наблизити до себе. Для вимірювання було використано Опитувальник посттравматичного зростання (PTGI-X) (R. Tedeschi та L. Calhoun The posttraumatic growth inventory–Expanded) [14]. Збирання даних за показниками наявності травматичного досвіду та їх аналіз проводилися у вибірках військовослужбовців і поліцейських окремо з подальшими порівняннями отриманих даних та висновками для кожної з вибірок.

Було розроблено модель гендерних експектицій жінок-військовослужбовців та поліцейських (табл.1).

Табл. 1. Модель гендерних експектицій жінок-військовослужбовців і поліцейських

Гендерні експектиції		Зміни у гендерних експектиціях	
Напрямок діагностичного оцінювання	Назва утворення свідомості та самосвідомост	Діапазон змін та його крайні значення	Індикатори прояву, показники суб'єктивні духовні
(позиції, ставлення, почуття, відчуття)			
Зміна у поглядах на стосунки з іншими	Здатність довіряти іншому та покладатись на нього	Можу довірити свою безпеку і життя іншому – ні, довіряю лише собі	зросло відчуття близькості з іншими
			став охочіше висловлювати свої емоції
			став вкладати більше зусиль в успішність своїх стосунків
	Спроможність співчувати і підтримати	Впевнений, що підтримають та допоможуть – ні, не впевнений	зросла здатність співчувати іншим
			став краще розуміти потреби інших

Табл.1. (Продовження)

Зміна погляду на себе	Спроможність взяти на себе відповідальність за важливе у житті	Беру відповідальність за себе – не беру	зміна пріоритету щодо дійсно важливого у житті
	Здатність намітити необхідну траєкторію власного руху і ресурси	Уявляю власні дійсні орієнтири і ресурси чи – ні, не уявляю	поява нових інтересів
			намітив новий шлях у житті
			зросла впевненість, що можу розраховувати на людей
Перегляд власної життєвої філософії	Здатність змінювати духовні, екзистенційні виміри особистості	Завжди усвідомлюю сенс, це допомагає приймати рішення та виконувати найскладніше. Не замислююся над сенсом моїх дій, суспільна значущість не впливає на якість виконання	стали доступними нові можливості, яких раніше не було
	Здатність цінувати життя		став краще розуміти сенс життя

Операціональні визначення підібрано за критеріями, які виходять з системного бачення мотиваційної взаємодії «гендерних експектицій жінок» та «проявів надійності їх дій за призначенням» Поєднувальним та системоутворювальним чинником є процес розгортання мотиваційної спонуки до дій за призначенням у конкретної жінки-військовослужбовця та поліцейського. Гендерні спонуки утворень самосвідомості беруть участь у мотиваційній взаємодії як мотиви широкого соціального плану, вони визначають потенційну попередню можливість. Мотиви забезпечення «надійності» є мотивами конкретної дії, що актуалізуються та функціонально виконують спонукання до дій.

Така мотиваційна «лійка» входить, до складу підсистеми «внутрішньоособистісних факторів,

утворень свідомості та самосвідомості», яку доповнюють «фактори успішності діяльності», з їх суб'єктно-практичними та предметно-практичними показниками, а також, – «фактори зовнішніх умов» з їх показниками. Передбачено що оцінювання напрямку та сили спонукання жінок-військовослужбовців і поліцейських відбувається: по-перше, з боку утворень їх свідомості та самосвідомості особистості та мотивів конкретної дії; по-друге, з боку бачення можливих факторів травмування ззовні та внутрішньо-особистісних; по-третє, з огляду, на успішність у конкретних діях. Ознаки, що навантаження військовослужбовців і поліцейських є «повсякденними» розподілені між факторами зовнішніми, внутрішньоособистісними та діяльнісними.

Межі виокремлених ознак «надійності» передбачали здатність якісно та безпомилково діяти у відповідь на тиск зовнішніх умов виконання дій за призначенням. Організаційно-технічні системи, до яких включений суб'єкт і в яких можливо оцінювати надійність, розглядалися як мотивовані зовні та з часом інтеріоризовані в утворення власної свідомості та самосвідомості жінок-військовослужбовців і поліцейських, що спонукають «маю це робити».

Таким чином, було визначено межі утворень свідомості та самосвідомості у моделі гендерних експектицій жінок-військовослужбовців і поліцейських.

Наступним кроком у методичному визначенні було використання надійної та валідизованої методики Анкети-відгуку адаптованості військового спеціаліста до умов повсякденних навантажень у службовій і професійній діяльності [14]. Анкету використано як експертну оцінку, яку надали військово-службовцям і поліцейським безпосередні керівники підрозділів в обох вибірках. Поставлені у змісті анкети питання стосуються багатьох напрямків виконання військово-службовцями та поліцейськими завдань за призначенням, які закріплені в їх посадових обов'язках. Оброблені дані є показниками «надійності» військовослужбовців і поліцейських, їх адаптованості, практичної дієвості.

Отримані показників ми згрупували за спільним змістом виконання посадових обов'язків військовослужбовцями і поліцейськими. Групування у напрямок за змістом було визначено, з огляду, на зв'язок змісту посадових обов'язків із

утворенням свідомості та самосвідомості військовослужбовців і поліцейських, їх позиціями та ставленнями. Сформульовані нами можливі позиції та ставлення військовослужбовців і поліцейських окреслювали межі їх практичної дієвості у виконанні конкретних функцій у посадових обов'язках. Конкретна функція чи напрямок виконання посадових обов'язків позначався сформульованими протилежними позиціями, крайніми та середньою. Визначений у такий спосіб діапазон можливих позицій і ставлень особистості та його індикатори, свідчили про зміни рівня надійності в умовах повсякденних навантажень. Вони були запропоновані експертам як еталонні у визначенні рівня адаптування та були схвалені як реалістичні.

Отже, нами було використано надійні та валідизовані методики, які забезпечували виконання необхідних завдань дослідження в межах поставленої мети. Підібрані методики за своїм змістом забезпечували продовження параметрів концептуальних змінних в межах необхідних та достатніх параметрів операціональних змінних за проблемою дослідження.

У вибірках військовослужбовців і поліцейських за поділом на їх склад, рядовий, сержантський та офіцерський, є відмінності пов'язані із змістом професійних функцій, які ними виконуються відповідно до існуючої структури управління та поділу владних повноважень по відношенню до змісту діяльності. Поділ передбачено відповідними законодавчими актами як усталений елемент організаційної культури в організаційних структурах сектору безпеки та оборони [5, 6, 7, 8, 9]. Це дає змогу сформувати вибірки виходячи з

діючих організаційних норм та використати цю обставину як умову «природного» експерименту, де, незалежно від наших зусиль організована незалежна та залежна змінні в організаційній структурі. В якості незалежної змінної розглядаються показники статусного положення в організаційній структурі, зокрема, належність до рядового сержантського та офіцерського складу. Вони були уточнені роками вислуги. За статусним положенням і вислугою років стоїть досвід дій у звичайних та екстремальних умовах. В якості залежної змінної розглядається адаптованість військовослужбовців і поліцейських з травматичним досвідом війни до умов повсякденних навантажень. Представленість цих категорій дає можливість виміряти та оцінити у них змінну-фактор надійності в умовах повсякденних навантажень.

Методика проведення дослідження передбачала скринінг посттравматичного стресового розладу за опитувальником Н. Бреслау. Виходячи з отриманих значень сконструйований параметр «є ризик, що отримали травму». Аналіз особистісних факторів як адаптаційних чи ні у вибірках військовослужбовців і поліцейських було проведено з опорою на дані щодо вислуги років. Цей показник є необхідним, щоб оцінити особливості адаптованості, яка залежить від досвіду дій у звичайних та екстремальних умовах.

Вирізнення опитувальником ознак травм є інструментом скринінгу, проте не остаточного висновку. Ми розуміли цей ризик опитування і не претендували на тлумачення його результатів для встановлення діагнозу, на що не мали право як фахівці, не

ліцензовані на такі дії. Проте, сьогодні в Україні, існує проблема своєчасного діагностування ПТСР, яка є важливою в умовах військового стану для військових, населення і професійних груп. Це поставило нас перед необхідністю використати діагностичну методику для оцінювання, щоб зібрати інформації та теоретизувати з нею у питанні чіткого виокремлення групи військовослужбовців і поліцейських з травматичним досвідом війни.

Також, була застосована класична схема природного експерименту з вирівнюванням та рандомізацією на початку експерименту.

Вищезазначені змінні вирізнялись та вимірювались нами в межах описової та кореляційної стратегії дослідження. Визначена описова стратегія експериментування дозволяла досягти мети дослідження без дій маніпулювання змінними.

Формування вибірок військовослужбовців і поліцейських, організоване у дослідженні, дало змогу спроектувати, особистісні показники духовної сфери та суб'єктно-практичні характеристики діяльнісної сфери у вибірках. Виходячи з них провести статистичну обробку даних та отримати інформативні кількісні показники. Кожне окреме значення із масиву даних, отриманих на вибірках військовослужбовців і поліцейських, розкриває відмінності їх адаптованості. Проаналізовані разом показники адаптованості фіксують логіку її варіювання у вибірках.

Таким чином, задум на організацію формування вибірок та вимірювань їх параметрів, дозволив ідентифікувати межі явища гендерні експектиції жінок у конативних

проявах надійності їх дій за призначенням у жінок-військовослужбовців і поліцейських з травматичним досвідом війни.

Результати. Аналіз результатів досліджень дозволяє зробити висновок про те, що гендерні експектиції є джерелом активності особистості жінок-військовослужбовців і поліцейських. Завдяки їх потенціалу актуалізуються інтенції бути сумлінними у виконанні посадових обов'язків та забезпечується належний рівень конативних проявів надійності в діях за призначенням. Гендерні експектиції є мотиваційними рушіями актуалізованих спонук протидіяти тиску повсякденних навантажень на особистість. З'являється прагнення подолати деструктивні впливи загроз і перешкод.

Окремо, у теоретичному пошуку знаходяться характеристики «надійності» як здатності жінки, в силу її гендерних особливостей, витримувати тягар «повсякденного» навантаження на військовослужбовців і поліцейських. Поняття «повсякденного» навантаження використано нами у таких значеннях:

1. повсякденні, – як постійні, повторювані, щоденні дії, операції та способи використання певних видів зброї ворогом у неперервних в часі бойових діях, загалом, війні, вони ж, – фактори ризику отримати травму;

2. спричинена факторами ризику травми, здатність особистості адаптуватись і виконувати повсякденні конкретні дії за вимогами посадових обов'язків відповідно до призначення військовослужбовців і поліцейських, – спроможність утворень їх свідомості та самосвідомості дозволяти працю на високому рівні труднощів;

3. дієвість, ефективність у діях, як – кількісно-якісні параметри та

показники дій військовослужбовців і поліцейських в межах конкретних функцій у посадових обов'язках, чи діапазон виконання цих функцій, їх суб'єктний та предметно-практичних потенціал;

4. індикатори навантажень, – ознаки напруження чи адаптованості у конкретних військовослужбовців і поліцейських в ситуаціях виконання обов'язків.

Узагальнено, поняття «повсякденного навантаження» поширюється на такі сфери та їх фактори:

1. сфера зовнішнього середовища – атаки ракетно-дронові та інформаційно-психологічні впливи чи операції;

2. сфера особистості та її ресурсів – стан адаптованості свідомості та самосвідомості;

3. сфера діяльності, її дієвість у фахівця – показники адаптування в діях, виконаних в межах посадових обов'язків, їх якості та кількості;

4. сфера діагностування з індикатори адаптованості, – наявність ознак напруження в діях.

Межі виокремлених ознак «надійності» передбачали здатність якісно та безпомилково діяти у відповідь на тиск зовнішніх умов виконання дій за призначенням. Організаційно-технічні системи, до яких включений суб'єкт і в яких можливо оцінювати надійність, розглядались як мотивовані зовні та з часом інтеріоризовані в утворення власної свідомості та самосвідомості жінок-військовослужбовців і поліцейських, що спонукають «маю це робити».

Зокрема, здатність «надійно діяти» передбачає такі загальні напрямки практичної дієвості: 1) по відношенню до змісту та наслідків дій ворога; 2) щодо змісту дій за

призначенням в ідентичних діяльностях; 3) щодо виконання функцій передбачених як статутне регулювання у різних видах дій.

З огляду на ці загальні напрямки надійності у діях, було зроблено висновок, про те, що військово-службовцям і поліцейським необхідно «надійно» діяти у наступних діяльностях, що деталізують напрямки:

- отримання повсякденних інформаційних навантажень на свідомість і самосвідомість з боку інформаційно-психологічних операцій ворога в умовах війн;

- ризиків ракетно-дронових атак, їх частоти, наслідків ударів, з огляду на територіальне розміщення підрозділу;

- високої персональної відпові-дальності та психофізіологічної ціни виконання завдань за призначенням;

- щоденного виконання завдань за призначенням, відповідно до посадових обов'язків, зокрема, тієї їх частини, де визначено, що охорона та оборона відбувається силами особового складу підрозділу;

- типових дії у складі малої групи як команди, що за призначенням має діяти спільно, послідовно, разом з тим, автономно, де кожен має значну залежність від іншого та несе відповідальність за кінцевий результат перед командою;

- типового оснащення, підготовки, цілодобової необхідності носіння вогнепальної зброї;

- типових ризиків, які пов'язані з необхідністю використання вогнепальної зброї;

- типових повсякденних навантажень на умови несення служби

у вигляді всебічного статутного регулювання;

- типових вимог штатних посад укомплектованих офіцерським, сержантським і рядовим складом за типовою штатною чисельністю у Національній поліції України та Збройних Сил України;

- типової автономності у діях за призначенням як окремих фахівців, так і цілого структурного підрозділу;

- типових вад матеріально-технічного забезпечення структурних підрозділів, що вважаються окремими;

- типових ризики наявності травми та значних ризиків її повторення.

Статутне регулювання за його напрямками є обов'язковим у контексті оцінки «надійності» дій за призначенням. Оскільки, є оцінкою безвідмовності у цих діях, поведінкою за встановленими нормами, «суворим і точним дотриманням порядку і правил, встановлених законами і статутами». Вважається, що зафіксовані у статутах норми мають в основі досвід попередніх дій, що дає змогу з опорою на цей досвід, ефективно підготувати та вести нові дії.

Було зроблено аналіз «надійності» з поділом діяльності на ситуації та навантаження в них, яке отримують військовослужбовці та поліцейські. Прояви напруження у діях розглядались як індикатор адаптованості – дезадаптованості до дій. Використано існуючий в теорії поділ понять на «особистісну», «операційну» та «емоційну» напруженість. Кожне з понять має власну позначену психологічну реальність і використано нами у концептуальній та операціональній моделях «надійності» у дослідженні.

Відбувся процес ідентифікації «надійності» в її конативних проявах, який може бути унааявленим у вигляді графу «надійності»:

— за напрямками виконання посадових обов'язків за призначенням — у реальних діяльностях — у конкретних ситуаціях діяльностей — за повсякденним навантаженням — за дійсним напруженням у діях.

Надійність розглядається як точка на шкалі поділів з крайніми значеннями «адаптованості чи дезадаптованості» у конкретних питаннях виконання посадових обов'язків. Отримані значення на шкалі є конативними проявами надійності дій жінок за призначенням.

У теоретичному розпізнаванні меж явища «надійності дій жінок, з огляду на їх гендерні експектиції», ми спирались на групи понять, які були призначені, для того, щоб змодельовувати психіку жінок-військово-службовців і поліцейських у дослідженні. Логічно першою була група понять «система людина в ситуації». До неї входять параметри та ознаки «особистості» і + діяльності + ситуації», з їх параметрами та показниками. Розглядаються особистості військовослужбовців і поліцейських з травматичним досвідом війни на їх робочих місцях.

Діяльність виглядає як складена з ситуацій, кожна з яких має власний предметно-практичний зміст, відповідно до специфіки умов діяльності та призначення фахівців. Проте, їх поєднує той факт, що фахівець завжди знаходиться в умовах повсякденних навантажень на різні компоненти власної особистості та адаптується до них чи не адаптується. Про цей момент свідчить наявність чи відсутність особистісного напруження.

Структура ситуації передбачає, що вона може мати параметри, зокрема, умовно виокремленні такі складові:

- ситуативні компоненти, це, – випадкові обставини, професійне середовище чи культура, зовнішні умови, в яких перебуває людина, її оточення;

- особистісні складові – вибори людини, що приймає власні суб'єктивні рішення, робить вчинки та діє у ситуації;

- діяльнісні (поведінкові) складові – дії, які зробила людина, що опинилась у ситуації, її наміри зробити, наслідки і досягнення зробленого. Ситуацію характеризує взаємодія зовнішніх і внутрішніх чинників, які сприяють або перешкоджають спроможності особистості її здолати та адаптуватись.

Проведений теоретичний аналіз дав можливість розкрити, з опорою на показники «адаптованості – дезадаптованості», які є в дійсності у реального військовослужбовця та поліцейського, – складні теоретичні питання концептуального та операціонального визначення проблеми гендерних експектицій жінок у конативних проявах надійності їх дій за призначенням

Посттравматичне зростання розглядається нами як досвід позитивних змін жінок-військово-службовців чи поліцейських з травматичним досвідом війни. Зміни на позитивне виникають у взаємодії з умовам повсякденних навантажень, у яких розвиток особистості військовослужбовця та поліцейського став іншим, ніж був раніше. Вони не лише виживають, а й значно змінюються порівняно із собою ранішніми, довоєнними. Це не повернення до вихідної лінії, а зростання у важливих особистості напрямках.

Змінюється цінювання життя, з'являється прагнення наповнити його сенсом і стосунками з іншими, з'являється відчуття сили власної особистості, зміни пріоритетів, прагнення до духовного у житті. Ці уявлення щодо посттравматичного зростання та його вимірів закладено в опитувальник посттравматичного зростання (PTGI-X) (R. Tedeschi та L. Calhoun The posttraumatic growth inventory–Expanded [14]).

Збирання даних за показниками наявності травматичного досвіду та їх аналіз показав, що у вибірках військовослужбовців і поліцейських немає жодного респондента, який би не мав ризику наявності травми. У десятої частини військовослужбовців та п'ятої частини поліцейських є високий рівень ризику ПТСР. Поліцейських з високим рівнем ризику наявності травми вдвічі більше ніж військовослужбовців.

Здавалося б, військовослужбовців мають зазнавати більшого впливу бойового стресу виходячи з їх призначення. Проте, більше респондентів з високим рівнем ризику травми знаходиться серед поліцейських. Поки немає однозначного пояснення цього факту. Підтверджується лише те, що подібні, навіть, типові умови повсякденних навантажень у військовослужбовців і поліцейських, спричинили різні індивідуальні особистісні наслідки.

За показниками діагностичних індикаторів ПТСР підтверджено наше припущення, про те, що у двох вибірках військовослужбовців і поліцейських виявлено ознаки ризику наявності травматичного досвіду отриманого у зв'язку з повсякденними навантаженнями умов війни.

Гендерні експектиції ми розглядаємо як утворення свідомості та самосвідомості особистості жінки, попередньо скориговані механізмом соціально-психологічних очікувань контактної групи, що виникають як спонука спрямованості, у системи ціннісно-сміслових утворень і зобов'язань жінки та виконують функціональне спонукування до дій. Гендерні експектиції у поведінкових проявах актуалізують у підрозділі дії адаптування жінок-військовослужбовців і поліцейських до умов повсякденних навантажень війни та ризиків зростання травматичного досвіду.

Самооцінка жінок обох вибірок, поліцейських і військовослужбовців, виділяє те, що у їх здатності «довіряти іншому та покладатись на нього» змінились гендерні експектиції в бік відчуття «близькості з іншими» та наміру «охочіше висловлювати свої емоції». Таку оцінку дали дві третини жінок. Ці ознаки вияву самосвідомості та свідомості жінок-поліцейських і військовослужбовців віднесені нами до настановлення «завжди можу покладатись на іншого та довірити йому власну безпеку та життя». На протигагу до існуючого у свідомості наміру-твердження «повною мірою довіряти лише собі». Такі зміни можна назвати алоцентричними, вони спрямовані на захист інтересів і розвиток іншої людини, задоволення її потреб.

Протилежна частина жінок-військовослужбовців і поліцейських більше розраховує на себе, ніж на допомогу по службі від іншого, їх одна третина у вибірках відповідно. Частка, порівняно однакова, у вибірках військовослужбовців і поліцейських. Цю частину їх

гендерних експектицій ми назвали егоцентричною, більше спрямованою на задоволення власних потреб. В «егоцентричній», умовно виокремленій частині гендерних експектицій жінок-військовослужбовців і поліцейських, значно менше ознак наміру згуртовуватись і спрацюватись у напрямку команди. Бути командою необхідно підрозділам обох вибірок. Проте, в очікуваннях респонденток егоцентричного спрямування, цих ознак менше, майже вдвічі, ніж в алоцентрично спрямованих гендерних експектиціях жінок військово-службовців і поліцейських, які адаптуються у бажаному, як команда, напрямку в умовах воєнних необхідностей.

Обговорення результатів.

Поставлена проблема гендерних експектицій жінок у конативних проявах надійності їх дій за призначенням, на перший погляд, виглядає занадто конкретно сформульованою та позбавленою необхідності теоретичного пошуку відповіді на питання. Більше спонукають до питань методичного характеру, у який спосіб це зробити, ніж, до обговорення наукової вагомості отриманих у роботі результатів. Попробуємо спростувати це враження.

Проблема у її теоретичному вивченні передбачала, що носіями здатності бути «надійним» є жінки-військовослужбовці та поліцейські. Стояло завдання віднайти в їх діяльності подібне, щоб на підставі цього поставити їх поряд у дослідженні та порівняти гендерні експектиції. Доведення відповідності умов служби в обох вибраних підрозділах є не простим дослідницьким завданням, яке потребує знання з «середини» змісту та умов діяльності у «закритих», переважно чоловічих,

підрозділах. Результати аналізу «подібності» у діяльностях було викладено вище, у судженнях щодо методики дослідження. Таке узагальнення робиться вперше та, по-суті, є моментом порівняльного професіографічного опису умов діяльності двох професійних груп, які, зазвичай, досліджуються по-окремо.

Наступним, можна розглядати проведений аналіз соціальних факторів, що спричиняють наявність у підрозділах гендерних і «надійнісних» утворень свідомості та самосвідомості та відповідних їм теоретичних позицій. Це, визначені нами фактори впливу широкого соціального плану, які є адаптаційно сприятливими чи дезадаптаційними, щодо конативних проявів надійності у діях за призначенням жінки-військовослужбовця чи поліцейського. Крім того, також, вирізняє фактор ризику травмування.

Передбачалося, що існує значна протидія можливим факторам травмування, які несе в собі зовнішнє середовище. З його боку представлені ситуації, події, обставини та умови воєнного стану. Цьому протидіють ситуації, події, обставини та умови створені особистістю військовослужбовця та поліцейського у показниках утворень їх свідомості та самосвідомості, зокрема, виражені в ставленнях до себе та зовнішніх умов. Також, до потенціалу протидії віднесено показники діяльнісні, такі, як характеристики суб'єктно-практичної успішності, результату дій у конкретній справі військовослужбовців і поліцейських.

Зовнішні фактори травмування агресор поширив на всю територію України, коли зробив ракетно-дронові атаки зброєю терору до мирного населення: повсякденними, масова-

ними та із значними жертвами. За такими ж характеристиками: щоденністю, безупинністю, прицілом на масові жертви та руйнівними наслідками для свідомості, – є інформаційно-психологічні впливи та операції, які спрямовані на зміну утворень свідомості і самосвідомості громадян всієї країни.

Відтепер, війна знає лінію розмежування з її специфічними травмувальними факторами поля бою для всіх, хто знаходиться в межах досяжності артилерійських пострілів. Проте, не знає, де є тил. Його немає на всій території України, про що свідчить необхідність введення правового режиму «Воєнного стану».

Зазначені фактори умов війни «розподілені» по території України і ставлять в однакові умови ризику і військовослужбовців, і поліцейських, які виконують різні завдання за призначенням на цій території.

Серед військовослужбовців до таких необхідно віднести підрозділи та фахівців протиповітряної оборони різного спрямування, зенітні мобільні групи, підрозділи дронів оперативної глибини, підрозділи авіаційного, логістичного забезпечення, також, зв'язківців різної спеціалізації, наприклад, дрогового та радіорелейного зв'язку, чи фахівців комп'ютерного забезпечення з'єднань сектору безпеки та оборони.

Зміст завдань за призначенням, які ними виконуються, є абсолютно різним, проте, надзвичайно важливим та закритим військовою таємницею. Цей зміст може передбачати відсутність обличчя ворога, наприклад безпосередньо перед військовослужбовцем. Ворог буде позначкою на екрані оператора радіолокаційної станції, чи передбачати проведення

військовослужбовцем щоденної перевірки справності обладнання, яка стала буденною. Протидія ворогу, якого не бачиш візуально, у такий, «буденний» спосіб, може мати державне значення по вагомості відвернутих наслідків, оскільки, запобігає масовим жертвам серед цивільних громадян, населення міст і містечок, про що свідчить наше сьогодення повсякчасно.

Водночас, всі вони, військово-службовці та поліцейські можуть отримувати, приблизно однакові з населенням територіально розподілені ризики війни та навантаження. Таким є ракетно-дронові атаки та повсякденне інформаційне деструктивне навантаження на свідомість і самосвідомість громадян. Наслідками проведення агресором ракетно-дронових та інформаційно-психологічних операцій, стає зниження дієвості та «пошкодження» чи зниження морально-психологічного стану окремого військовослужбовця чи боєздатності цілого підрозділу.

Проведено аналіз соціальних факторів, що спричиняють наявність у підрозділах гендерних і «надійнісних» утворень свідомості та самосвідомості.

Висновки. Аналіз результатів досліджень дозволяє зробити висновок про те, що гендерні експектиції, як джерела активності, актуалізують у свідомості та самосвідомості жінок інтенції до необхідного сумління у виконанні ними посадових обов'язків з високими значеннями конативних проявів надійності їх дій за призначенням.

Взаємодія гендерних експектицій, як мотиваційних спонук самосвідомості жінки та актуалізованих спонук від конкретних потреб робочого місця, – дає

тенденцію протидіяти тиску повсякденних навантажень на особистість. У цій мотиваційній взаємодії з'являється прагнення подолати деструктивні впливи загроз і перешкод, яке з часом стає утворенням самосвідомості та свідомості особистості жінки.

Література

1. Блінов О. А. Психологія бойового стресу : дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.04 / Київ : Ін-т психології ім. Г.С. Костюка АПН України, 2020. 535 с.
2. Герман Дж. Психологічна травма та шлях до видужання: наслідки насильства – від знущань у сім'ї до політичного терору. Львів : Вид-во Старого Лева, 2015. 416 с.
3. Климчук В. О. Психологія посттравматичного зростання : монографія. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2020. 125 с.
4. Колесніченко О. С. Засади бойової психологічної травматизації військовослужбовців : монографія. Харків : ФОП Бровін О.В., 2018. 488 с.
5. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25 березня 1992 року № 2232-XII. URL. : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#n909>(дата звернення: 10.04.2025).
6. Про затвердження Положення про Національну поліцію : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 877. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-2015-%D>(дата звернення: 10.04.2025).
7. Про затвердження Положення про підрозділи поліції особливого призначення : наказ МВС від 4 грудня 2017 р. № 987. URL :: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1565-17#Text>(дата звернення: 10.04.2025).
8. Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII. URL. : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>(дата звернення: 10.04.2025).
9. Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України : Закон України від 24 березня 1999 року № 548-XIV. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/548-14/conv#n5> (дата звернення: 10.04.2025).
10. Про систему охорони психічного здоров'я в Україні. Закон України від 15 січня 2025р. № 12030. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/radan_gs09/ns_golos?g_id=30 (дата звернення 16.03.2025).
11. Психологічна профілактика психотравматизації військово-службовців Збройних Сил України : метод. посіб. / Кокун О. М., Мороз В. М., Лозінська Н. С., Пішко І. О. Київ : НДЦ ГП ЗСУ, 2021. 301 с.
12. Розов В.І. Психологія екстремальних ситуацій. Київ : КНТ. 3-тє видання, 2024. 712 с.
13. Соціально-психологічні технології відновлення особистості після травматичних подій : практичний посібник / Титаренко Т. М., Дворник М. С., Климчук В. О. та ін. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2019. 220 с.
14. Теоретичні основи посттравматичного зростання військовослужбовців – учасників бойових дій : метод. посіб. / Кокун О. М., Пішко І. О., Лозінська Н. С., Олійник В. О. Київ: ТОВ «7БЦ», 2023. 148 с.

***H. Hrybeniuk, Doctor of Psychology, Professor**
National University of Civil Protection of Ukraine (Ukraine)*

GENDER EXPECTATIONS OF WOMEN IN CONATIVE MANIFESTATIONS OF THE RELIABILITY OF THEIR ACTIONS

The article reveals the features of gender expectations of women who are military personnel and police officers. The conditions of war change their attitude towards themselves, towards others, towards the cause. The value of life changes, there is a desire to fill life with meaning and relationships with others, there is a feeling of personal strength, a change in priorities, a desire for the spiritual in life. Positive changes occur in interaction with the conditions of daily loads. In which the development of the personality of a female military serviceman and police officer became different than it was before. In particular, the intention to be reliable in performing official duties in the unit is strengthened in self-awareness.

The process of identifying "reliability" took place through logical processing of information and theorizing. The directions for the performance of official duties of military personnel and police officers have been determined. They outline real activities and specific situations of intended actions. Everyday loads and actual tension in actions was distinguished. In the specific performance of job duties, reliability is viewed as a point on a scale with divisions. The extreme divisions on a scale are the meanings of "adaptability" or "maladaptation". The obtained values are behavioral manifestations of the reliability of actions as intended. Manifestations of tension in actions were considered as indicators of adaptation or maladaptation to actions.

The division of concepts into "personal", "operational" and "emotional" tension was used. Each of the concepts has received its own designated psychological reality in the conceptual and operational models of "reliability." Necessary and sufficient indicators of reliability identification in performing actions as intended are justified.

The specifics of the reliability of female military personnel and female police officers are related to the workload and territorially distributed risks of war conditions. These are the factors of the quality of a woman's actions in the workplace, constant missile and drone attacks, everyday informational destructive loads on a woman's consciousness and self-awareness from the informational and psychological operations of the aggressor. The consequences of these threats are highlighted in indicators of the effectiveness and morale and psychological state of an individual military and police officer or the combat readiness of a unit.

The presented results of the work allow us to clarify certain interdependencies between the content of women's gender expectations and indicators of the reliability of their actions.

Keywords: gender expectations; value, conative components of gender expectations; traumatic experience of war; reliability of functioning actions; workload; personal reliability; subjective errors, tensions; unit; specialists in the security and defense sector.

References

1. Blinov, O. A. (2020). *Psykholohiia boiovoho stressu [Psychology of Combat Stress]: Dissertation for Doctor of Psychological Sciences (19.00.04)*. Kyiv: Instytut psykholohii im. H. S. Kostiuksa APN Ukrainy. 535 pp. [in Ukrainian]
2. Herman, Dzh. (2015). *Psykholohichna travma ta shliakh do vyduzhannia: naslidky nasylstva – vid znushchan u sim'i do politychnoho terroru [Trauma and Recovery: The Aftermath of Violence – from Domestic Abuse to Political Terror]*. Lviv: Vydavnytstvo Staroho Leva. 416 pp. [in Ukrainian]
3. Klymchuk, V. O. (2020). *Psykholohiia posttravmatychnoho zrostannia [Psychology of Post-Traumatic Growth]: Monograph*. Kropyvnytskyi: Imeks-LTD. 125 pp. [in Ukrainian]

4. Kolesnichenko, O. S. (2018). *Zasady boiovoi psykholohichnoi travmatyzatsii viiskovosluzhbovtsiv* [Principles of Combat Psychological Trauma in Servicemen]: Monograph. Kharkiv: FOP Brovin O. V. 488 pp. [in Ukrainian]
5. Verkhovna Rada of Ukraine. (1992). *Pro viiskovyi obov'iazok i viiskovu sluzhbu* [On Military Duty and Military Service]: Law of Ukraine № 2232-XII. Retrieved April 10, 2025, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#n909> [in Ukrainian]
6. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2015). *Pro zatverdzhennia Polozhennia pro Natsionalnu politsiu* [On Approval of the Regulation on the National Police]: Resolution № 877. Retrieved April 10, 2025, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-2015-%D> [in Ukrainian]
7. Ministry of Internal Affairs of Ukraine. (2017). *Pro zatverdzhennia Polozhennia pro pidrozdily politsii osoblyvoho pryznachennia* [On Approval of the Regulation on Special Police Units]: Order № 987. Retrieved April 10, 2025, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1565-17#Tex> [in Ukrainian]
8. Verkhovna Rada of Ukraine. (2015). *Pro Natsionalnu politsiu* [On the National Police]: Law of Ukraine № 580-VIII. Retrieved April 10, 2025, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> [in Ukrainian]
9. Verkhovna Rada of Ukraine. (1999). *Pro Statut vnutrishnoi sluzhby Zbroinykh Syl Ukrainy* [On the Internal Service Charter of the Armed Forces of Ukraine]: Law of Ukraine № 548-XIV. Retrieved April 10, 2025, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/548-14/conv#n5> [in Ukrainian]
10. Verkhovna Rada of Ukraine. (2025). *Pro systemu okhorony psykichnoho zdorov'ia v Ukraini* [On the Mental Health Care System in Ukraine]: Law of Ukraine № 12030. Retrieved March 16, 2025, from http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/radan_gs09/ns_golos?g_id=30 [in Ukrainian]
11. Kokun, O. M., Moroz, V. M., Lozinska, N. S., & Pishko, I. O. (2021). *Psykholohichna profilaktyka psykhotravmatyzatsii viiskovosluzhbovtsiv Zbroinykh Syl Ukrainy* [Psychological Prevention of Psychotraumatization of the Armed Forces of Ukraine Servicemen]: Methodological manual. Kyiv: NDTs HP ZSU. 301 pp. [in Ukrainian]
12. Rozov, V. I. (2024). *Psykholohiia ekstremalnykh sytuatsii* [Psychology of Extreme Situations] (3rd ed.). Kyiv: KNT. 712 pp. [in Ukrainian]
13. Tytarenko, T. M., Dvornyk, M. S., Klymchuk, V. O., et al. (2019). *Sotsialno-psykholohichni tekhnolohii vidnovlennia osobystosti pislia travmatychnykh podii* [Socio-Psychological Technologies for Personality Recovery After Traumatic Events]: Practical manual. Kropyvnytskyi: Imeks-LTD. 220 pp. [in Ukrainian]
14. Kokun, O. M., Pishko, I. O., Lozinska, N. S., & Oliinyk, V. O. (2023). *Teoretychni osnovy posttravmatychnoho zrostannia viiskovosluzhbovtsiv – uchasnykiv boiovykh dii* [Theoretical Foundations of Post-Traumatic Growth of Combat Veterans]: Methodological manual. Kyiv: TOV "7BTs". 148 pp. [in Ukrainian]

Надійшла до редколегії: 07.05.2025

Прийнята до друку: 29.05.2025